

Nr 144

Utlåtande i anledning av motion angående omorganisation av statens järnvägars resebyråverksamhet.

(4:e avd.)

Motionen

I motionen II:852 av herr Wennerfors har hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om att frågan om att omorganisera SJ:s resebyråverksamhet till aktiebolag blir föremål för utredning.

Remissyttrandena

Över motionen har yttrande inhämtats från statens järnvägar, Svenska resebyråföreningen och Landsorganisationen i Sverige (LO). Utskottet har dessutom hemställt om yttrande av Näringslivets trafikdelegation. Delegationen har emellertid i skrivelse framhållit att den på de anslutna organisationernas vägnar huvudsakligen har att upptaga godstrafikfrågor till behandling. Då den i motionen aktualiserade frågan om SJ:s resebyrås övergång till aktiebolagsform enligt delegationens mening inte faller inom dess verksamhetsområde meddelar delegationen att den avstår från att avge något yttrande i ärendet.

Statens järnvägar erinrar om att järnvägsstyrelsen i skrivelse av den 8 januari 1966 hemställde att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga styrelsen att omorganisera SJ resebyråverksamhet till aktiebolag och till bolaget överföra samtliga inländska resebyråer och därmed förbunden arrangörsverksamhet. Bolaget skulle även på entreprenad driva SJ resebyråer i utlandet. Som sammanfattande motivering för framställningen anfördes bl. a. följande.

Om SJ resebyråer skall kunna hävda sin ställning i nuvarande och förutsebara hårda konkurrens och därmed också tillvarata SJ m. fl. intressen på resemarknaden *måste de kunna uppträda på i princip samma sätt och på likartade villkor som sina konkurrenter gentemot inte blott kunder, andra intressenter och konkurrenter utan även anställda.*

De resebyråer som SJ konkurrerar med på marknaden arbetar i bolagsform. Skillnaden mellan affärsverksformen och bolagsformen blir särskilt påtaglig i denna bransch där kundtjänsterna och försäljningsuppgifterna är i grunden helt likartade för de olika företagen och har tidigare varit

främmande för järnvägen. För SJ resebyråers del är skillnaden mest påtaglig i följande avseenden:

— organisation och ledning. I affärsverksformen kan för verksamheten viktiga beslut fattas av instanser utanför järnvägsföretaget och med målsättningar som inte överensstämmer med eller ens kan taga hänsyn till resebyråverksamheten. Exempelvis kan löne- och anställningsvillkor inte anpassas efter resebyråverksamhetens speciella förhållanden.

Inom ett statligt resebyråbolag skulle ett eventuellt statligt inflytande och statlig insyn kunna säkerställas bl. a. genom bolagsordningen och val av styrelseledamöter.

— offentlighetsprincipen. Enligt tryckfrihetsförordningen är SJ resebyråers handlingar i princip för närvarande offentliga och därmed tillgängliga för var och en som vill ta del av dem. Detta är ofta till nackdel i förhandlingar inte bara för SJ utan också för kunder och samarbetspartners och kan innebära att SJ resebyråer i detta avseende inte kan konkurrera med övriga resebyråföretag på lika villkor.

— branschorienterad personalpolitik. De lagar, förordningar och reglementen, som gäller för statstjänsten i allmänhet ger upphov till problem i de fall då reglerna för hela det statliga förvaltningsområdet inte tillgodoser resebyråbranschens speciella förhållanden.

Exempel:

— lönen för tillfälligt anställda (bl. a. sommarvikarier) varierar inom branschen väsentligt mera än vad som gäller för statlig verksamhet

— lönesättningens strikta anknytning till varje tjänsts speciella arbetsuppgifter begränsar starkt möjligheterna att anpassa lönen till innehavarens personliga duglighet; den normala gången för lönehöjning blir befordran till annan tjänst och därmed byte av arbetsuppgifter inom vederbörande byrå och mellan olika byråer, även när detta ur företagets synpunkt icke är önskvärt

— guideuppdrag och liknande lämpar sig ofta som legouppdrag d. v. s. uppdrag med personlig ersättning utöver lönen, vilket dock normalt inte kan förenas med den statliga anställningen

— det provisionslönesystem som förekommer inom branschen d. v. s. med förhållandevis låg grundlön och förhållandevis hög prestationsdel, kan svårigen appliceras direkt på det statliga lönegradssystemet. Någon form av ackordslön, anpassad till den statliga löneformen, bedöms dock möjlig att införa

— rent allmänt kan sägas att det både ur samhällets och resebyråbranschens synpunkt är viktigt att man rationellt hushållar med arbetskraften inom denna personalkrävande och starkt expanderande bransch. Med hänsyn till de stora variationerna i arbetsbelastning är det önskvärt att deltidsanställning kan utnyttjas, och att — särskilt med hänsyn till de stora variationerna under året i branschens arbete — en lämplig fördelning erhålles mellan fast och tillfälligt anställd personal. Möjligheterna att klara belastningsvariationerna är beroende av att en mycket flexibel lönesättning kan tillämpas, anpassad med hänsyn till bl. a. kvalifikationer, tider, plats för arbetets utförande.

Mot styrelsens beslut anförde ledamoten Odhner följande reservation:
»Jag kan av principiella skäl för närvarande inte biträda förslaget om en omorganisation av SJ:s resebyråverksamhet i bolagsform. Ifall verksam-

heten ej kan drivas i nuvarande form, bör den enligt min mening avvecklas.»

Kungl. Maj:t lämnade framställningen utan bifall.

Enligt SJ:s yttrande har i anslutning till Kungl. Maj:ts beslut överläggningar inom kommunikationsdepartementet förts med SJMF. Vid dessa samtal uttalade sig denna personalorganisation för att den på olika sätt ville medverka till att SJ resebyråer inom verksformen skulle kunna drivas med smidighet och effektivitet. Enligt SJ:s uppfattning har de båda andra organisationerna, SJBK och nuvarande TCO-S — som icke motsatte sig tanken på bolagsbildning därest bolagsformen icke bleve aktuell — säkert samma inställning som SJMF.

SJ säger sig nu i första hand vilja fullfölja dessa strävanden och se i vilken utsträckning denna utlovade medverkan kan bidra till en i olika avseenden säkrare position för SJ resebyråer.

Svenska resebyråföreningen har anfört följande.

Vid studiet av den s.k. affärsverksutredningen (SOU 1968:45) har Svenska Resebyråföreningen kunnat finna väsentliga stöd för uppfattningen att SJ:s resebyråorganisation borde omvandlas till aktiebolag. Affärsverksutredningen tillkännager redan i sin inledning uppfattningen att det föreligger anledning överväga en övergång från verksform till bolag för de affärsverk, som ur marknadssynpunkt är lämpade att arbeta i aktiebolagsformen. Även om detta kanske icke gäller hela affärsverket SJ torde det ha utomordentligt stor giltighet för den i SJ ingående resebyråorganisationen. Affärsverksutredningen förväntar sig att konkurrensinslaget i framtiden kommer att bli ännu starkare och detta torde gälla även för resebyråbranschen. För att det önskade konkurrensinslaget skall medföra önskvärd effektivitetsstimulans krävs emellertid, anser utredningen, att affärsverken får konkurrera med enskilda företag på möjligast lika villkor samt att redovisning och finansiering utformas med tanke på att möjliggöra en meningsfull effektivitetsjämförelse mellan affärsverken och dess konkurrenter. Bland nuvarande brister avseende konkurrens på lika villkor nämns bl. a. att samtliga affärsverk saknar motstycke till den för det enskilda företaget mest betungande skatten, nämligen den statliga skatten på företagens vinst.

SJ driver idag genom dotterbolag transport- och speditörsvirksomhet, rederi- och färjetrafik, restaurangverksamhet samt industrier (främst verkstadsindustri). SJ:s resebyråverksamhet av idag framträder som minst lika väsentsskild från SJ:s egentliga verksamhet som i varje fall restaurang- och industriverksamheten, varför det torde finnas minst lika goda skäl att överföra även resebyråverksamheten till aktiebolagsform.

I de förslag angående affärsverkens policy och organisation som framlagts under senare år kan vissa gemensamma drag urskiljas, framför allt att stor vikt har lagts vid affärsverkens ekonomiska målsättning. I samband med behandlingen av denna målsättning har önskvärdheten av konkurrens på lika villkor understrukits. Sådan konkurrens har ansetts innebära att de statliga affärsverken inte genom koncessioner och lagstiftning ges en förmånligare position än konkurrerande företag. Å andra sidan bör

verken inte heller på grund av offentlighetsprincipen eller genom speciellt ålagda förpliktelser ges ett sämre utgångsläge.

Det framgår som angeläget att åstadkomma en klarare avgränsning mellan SJ:s transportverksamhet å ena sidan och dess affärsmässiga resebyråverksamhet å andra sidan. En sådan avgränsning torde bäst kunna tillfredsställas genom resebyråverksamhetens övergång till aktiebolagsform. Med hänvisning till ovanstående vill Svenska Resebyråföreningen tillstyrka motionsyrkandet om en omorganisation av SJ:s resebyråverksamhet.

I detta ärendes handläggning har icke deltagit föreningens ordförande, avdelningsdirektören vid SJ Bertil Harrysson.

LO har i sitt yttrande endast uttalat att LO inte anser den av motionären begärda utredningen nu vara angelägen.

Utskottet

Av den lämnade redogörelsen framgår att styrelsen för statens järnvägar redan i januari 1966 hemställde om bemyndigande för styrelsen att omorganisera SJ:s resebyråverksamhet till aktiebolag och till bolaget överföra SJ:s samtliga inländska resebyråer och därmed förbunden arrangörsverksamhet. Bolaget skulle även på entreprenad driva SJ:s resebyråer i utlandet. Kungl. Maj:t lämnade emellertid framställningen utan bifall och SJ förklarar sig nu i första hand vilja fullfölja strävandena att med de olika personalgruppernas medverkan och inom verksformen uppnå större smidighet och effektivitet i resebyråverksamheten. Landsorganisationen anser den av motionären begärda utredningen inte nu vara angelägen, medan Svenska resebyråföreningen tillstyrker en omorganisation av resebyråverksamheten på sätt motionären föreslagit. Föreningen har därvid bl. a. hänvisat till vissa i affärsverksutredningens betänkande (SOU 1968: 45) gjorda uttalanden.

Enligt utredningens uppfattning föreligger anledning överväga en övergång från verksform till bolag för de affärsverk som ur marknadssynpunkt är lämpade att arbeta i aktiebolagsform. I anslutning härtill framhålls också att det är realistiskt att tänka sig att konkurrensinslaget i framtiden successivt kommer att bli ännu starkare än nu. För att detta ökade konkurrensinslag skall medföra den önskvärda effektivitetsstimulansen krävs emellertid att affärsverken får konkurrera med enskilda företag på möjligast lika villkor samt att affärsverkens redovisning och finansiering utformas med tanke på att möjliggöra en meningsfull effektivitetsjämförelse mellan affärsverket och konkurrenterna. Utredningen föreslår efter en närmare analys av dessa frågor bl. a. att affärsverken skall medges rätt att själva bilda aktiebolag. Kungl. Maj:ts medgivande skall dock i vissa fall inhämtas.

Även enligt utskottets uppfattning talar vissa skäl för ett överförande av SJ:s resebyråverksamhet till aktiebolagsform eller i vart fall till en form som är bättre anpassad till verksamhetens karaktär och syften än den nu-

varande verksformen. Härmed sammanhängande frågor synes dock böra bedömas i ett större sammanhang såsom ju också skett inom affärsverksutredningen, vars förslag f. n. prövas inom Kungl. Maj:ts kansli. I avvaktan på resultatet härav anser sig utskottet inte böra göra något uttalande i frågan och kan inte heller finna någon särskild utredning av det slag motionären föreslagit nu vara påkallad. Motionen avstyrks därför.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen II: 852.

Stockholm den 27 oktober 1970

På statsutskottets vägnar

GÖSTA BOHMAN

Vid ärendets slutbehandling inom utskottet har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Bohman (m), Fritz Persson (s), Axel Andersson (fp), Rikard Svensson (s), Virgin (m), Ivar Johansson (cp), fru Wallentheim (s), herrar Mårtensson (s), Per Jacobsson (fp), Bertil Petersson (s), Bengt Gustavsson (s), Bengtson (cp), Nyman (fp), Björk (s) och Thorle Nilsson (s) samt

från a n d r a kammaren: herrar Karlsson i Olofström (s), Mellqvist (s), Eliasson i Sundborn (cp), Gustafson i Göteborg (fp), Nordstrandh (m), fru Lewén-Eliasson (s), herrar Lindholm (s), Johansson i Norrköping (s), Enskog (fp), Cassel (m), fru Holmberg (s), herrar Andersson i Knäred (cp), Jönsson i Arlov (s), Zachrisson (s) och Elmstedt (cp).

Reservation

av herrar Bohman (m), Virgin (m), Nordstrandh (m) och Cassel (m) som anser att

dels det stycke i utskottets yttrande som på s. 4 börjar med »Även enligt» och på s. 5 slutar med »avstyrks därför» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Enligt utskottets mening talar starka skäl för att bereda ett företag med den servicekaraktär som SJ:s resebyråverksamhet har möjlighet att arbeta i smidigast tänkbara form. En sådan frihet krävs framför allt för att kunna bjuda enskilda företag i branschen effektiv konkurrens. En ombildning till aktiebolag har ju också SJ tidigare begärt. Utskottet kan för sin del inte finna skäl föreligga att avvakta de mera långsiktiga bedömanden som affärsverksutredningens betänkande kan ge anledning till innan beslut fattas i den begränsade frågan om resebyråverksamhetens företagsform.

Under hänvisning härtill biträder utskottet motionärens yrkande om utredning i ämnet.

Vad av utskottet härom anförts bör av riksdagen ges Kungl. Maj:t till känna.»

dels utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

»att riksdagen med bifall till motionen II: 852 som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anført beträffande utredning om en omorganisation av SJ:s resebyråverksamhet».